

Jaromír Obzina: K leninskému pojetí politiky
Praha, Horizont 1971, s. 167.

Vztah politické praxe k vědeckému poznání politických jevů a ideologická stránka obsažená nutně v tomto vztahu — to jsou problémy, které u nás vystoupily s mimořádnou aktuálností do popředí v období překonávání politické nejistoty a formování reálné politické linie. Této problematice je ve významné míře věnována pozornost i v knize Jaromíra Obziny *K leninskému pojetí politiky*. Jde o publikaci, která shrnuje pojednání a stati autora z let 1967—1970; je tedy určitým teoretickým svědectvím o narůstající politické krizi v naší zemi a o jejím překonávání. Vztah teorie a praxe se v knize promítá ve dvojí poloze: jednak jako teoretická analýza tohoto vztahu, jednak jako zaujetí teoretického stanoviska ke zcela konkrétním politickým činům a jejich důsledkům. Autor tedy uplatňuje obecně formulovaná hlediska (v kapitole *K leninskému pojetí politiky*) na zcela určitou politickou skutečnost (v kapitole *Proti pravcovému oportunismu*). Zprostředkujícím článkem je hodnocení ideologického směru, který se transformovaně promítl do „reformních“ koncepcí v Československu (kapitola *Ke kritice politické ideologie masarykismu*).

Problém vztahu politické teorie a praxe řeší J. Obzina v řadě dalších souvislostí. Především je to samo pojetí politiky, které v leninském smyslu charakterizuje jako vztah mezi třídami s důrazem na její masový charakter. (Lenin: „...tam, kde jsou milióny, tam teprve začíná opravdová politika...“). Postihuje tím skutečnou kvalitu leninského, proletářského přístupu k politickým jevům a politickému jednání: politika není činnost „vyvolených“, „reprezentantů“, ale výsledkem aktivního jednání miliónů lidí. Zde pak vzniká otázka, kterou lze zodpovědět pouze určením základní podmíněnosti politického jednání a současně vymezením úlohy politického uvědomění. Jde o problematiku cílevědomé politické praxe.

Odpověď na první část otázky poskytuje leninské řešení vztahu ekonomiky a politiky. Určující význam ekonomiky v činnosti socialistického státu znamená, že „jakékoli opatření a ekonomické opatření především je nutno posuzovat z hlediska vzájemného poměru tříd a sociálních skupin a především z hlediska posílení morálně politické jednoty lidu, a tím i upevnění státní moci“ (s. 24, 26). Aktivní politika vyvozuje tedy z určující role ekonomických vztahů nikoli prosté podržování se ekonomickým potřebám, ale vyžaduje,

aby každý zásah napomáhal politickým cílům dělnické třídy a vycházel ze zájmu pracujících. Druhou stránkou téže věci je získat pro tuto politiku aktivní podporu mas; „politický subjekt se musí naučit vyvolávat ve společenských třídách, vrstvách a skupinách takové politické procesy, politická mínění a přesvědčení, aby mohl uskutečnit reálné politické cíle“ (s. 15).

Zmasovění politiky, k němuž dochází v souvislosti se vstupem dělnické třídy do politického života, znamená současně novou kvalitu politiky samé. Reálná politika je stále méně bojem politicky uvědomělých menšin o podporu mas a méně se v boj o vlastní politické uvědomění mas. Tím se stává *ideologický boj* „permanentní, nedílnou součástí politiky“ (s. 56). Vzrůstá úloha interpretace historických i aktuálních dějů a faktů, i jejich různého — třídně podmíněného — vidění, neboť přijetí určité interpretace může podstatně ovlivnit jednání jednotlivců, třeba v rozporu s jejich sociálním postavením.

Vliv ideologického působení se může v různých souvislostech jevit jako potenciální zdroj „iracionality“ v politice, ovšem marxisticko-leninská politika i zde hledá objektivní základ. Tato politika usiluje o maximální soulad objektivních zájmů lidí se skutečným přesvědčením občanů, s jejich uvědomělostí. Aktivní politika revoluční strany přitom skutečně vede miliónové masy stále k hlubšímu a praktičtějšímu pochopení i uskutečňování jejich vlastního objektivního zájmu.

Zajímavá je z tohoto hlediska charakteristika politických institucí jako nástrojů třídní moci (s. 27). Státní moc jako nejpodstatnější politický faktor zajišťující politické panství třídy je nástrojem realizujícím její cíle; není ale „...v žádném případě chápán jako konečná, programově cílová kategorie“, nýbrž „jako reálný prostředek k dosažení komunistické společnosti“ (s. 23). Abstraktní „antiinstitucionální“ koncepcí se z téhož stanoviska jeví jako utopická fráze.

Z uvedených souvislostí zřetelně vyplývá složitost tvorby, poznání i uskutečňování aktivní revoluční politiky. V oblasti poznání se kniha právem zabývá především kategorií stranickosti, kterou chápe jako „teoretický výraz třídně společenské podmíněnosti“ (s. 30). Historická role dělnické třídy vytváří z tohoto hlediska specifickou kvalitu poznávací i praktické činnosti; „její uvědomělá stranickost je objektivně neoddělitelná od přísné vědeckosti“ (s. 31). Avšak tuto dialektiku „nelze redukovat na lineární ko-

respondenci teorie a praxe". J. Obzina vychází z poznání, že jednotlivé součásti společenské teorie mají ve vztahu k praxi dělnické třídy různou kvalitu bezprostřednosti a zprostředkovanosti. Z toho současně vyplývá, že i politické instituce dělnické třídy zaujímají diferencovaný postoj k teoretickému poznání a k poznatkům o společnosti; nelze předpokládat automatickou společenskou podporu jakémukoli rozvoji vědy (s. 33). Autor klade v této souvislosti důraz na nutnost „vytvořit podmínky pro ověření jednotlivých závěrů společenskou praxí“, neboť hlavně tak lze na základě vědecké analýzy „určit progresivnost či reakčnost jednotlivých hypotéz či teorií“ (s. 33).

Společenskou praxi je především sama aktivní politická činnost lidí. Nemá-li se v politice projevit „iracionální“ element, je nutné, aby byla „věcně, perspektivně a prognosticky řízena marxisticko-leninskou stranou“, za kterou stojí „politické uvědomění, obětavost a nadšení mas, jichž je strana nedílnou součástí“ (s. 56). Autor se vrací v této souvislosti ke vztahu politiky a vědy jako dvou relativně nezávislých oblastí lidské činnosti. Společně je jim zvláštní postavení ve společnosti: výsledky a důsledky jejich působení pronikají „veškerou společenskou činnost... především z hlediska zájmů vládnoucích tříd“ (s. 57). Proto jim teorie věnuje mimořádnou pozornost: autor zde uvádí přehled široké problematiky, která souvisí s konstituováním „vědy o vědě“ a politických věd (s. 58). Z pozice dělnické třídy a marxisticko-leninského pojetí politiky vyplývá nutnost zaujímat vždy určitý postoj k rozvoji vědeckého poznání. Autor dovozuje, že je to právě komunistická strana, která může z této pozice řešit otázky rozvoje vědy a uplatňování vědeckých poznatků ve společenské praxi.

Stranický přístup k teoretickým formulacím a k celým ideologickým směrům je — jak kniha J. Obziny dostatečně prokazuje — základním vodítkem pro pochopení společenské funkce určité ideologické soustavy. J. Obzina například upozorňuje, že nestačí vyzdvihovat jen *vědecký* princip marxistického humanismu; je nutné pochopit jej jako princip *revoluční*. Právě z tohoto hlediska charakterizuje Masarykův humanismus v souladu se Zd. Nejedlým jako princip protirevoluční. Toto vymezení dokládá na „antropokratickém“ a nacionálním určení demokracie, které od Masaryka převzal E. Beneš ve svém pojetí humanitní demokracie. Pojmy, které stojí v základu této teorie (pojmy „člověčnosti“, „lidství“, „bratrství“), poukazují již svou abstraktností na to, že mohly vyústit jen v „humánně pojatou teorii buržoazní demokracie“ (s. 77), podepřenou sociálním reformismem s antikomunistickým cílem. O této orientaci svědčí vlastní výrok Masarykův: „U nás v Československu jsme my, zakladatelé republiky, ubili zárodek bolševictví tím, že jsme se rozhodně dali na cestu sociálních reforem“ (s. 81).

Autor se nezabývá masarykismem jako historickým ideologickým protisocialistickým směrem, nýbrž jako zdrojem, z něhož v roce 1968 čerpala část protisocialisticky orientovaných politiků a publicistů „vlastní“ argumenty. Uvádí například formulace z prohlášení několika bývalých členů Československé strany národně socialistické (Svobodné slovo, 2. 7. 1968), kteří se hlásí „k Masarykově humanitní demokracii a socialismu“.

Zajímavé srovnání uvádí autor ve třetí části knihy. Konfrontuje výroky „reformních“ publicistů jednak s programovými prohlášeními Československé strany socialistické z roku 1918, jednak s dokumenty této strany z roku 1931 a 1947. Názorně dokládá myšlenkovou spřízněnost těchto publicistů (z nichž někteří se hlásili ke KSČ) s otevřeně antikomunistickými výroky národně socialistické strany před druhou světovou válkou a po ní.

Závěr knihy je věnován analýze oportunismu v dělnické revoluční straně. Ukazuje na různé roviny, v nichž oportunismus jako sociální jev proniká do teorie (teorie živelnosti) i do politické praxe (reformismus) a v nichž se formuje jako určitý politický program i taktika (s. 139). Boj proti oportunismu vidí proto jako permanentní úkol, který je „ve své podstatě pokračováním boje proti buržoazii a v našich podmínkách zejména proti maloměšáctví“ (s. 149). V souvislosti s centrismem se kniha dotýká i otázky tzv. politické čestnosti a upřímnosti. Autor přesvědčivě ukazuje, že zde nelze použít subjektivní kritéria vycházející z osobních motivů určité činnosti: právě naopak, základem musí být „soulad objektivní činnosti v nejširším slova smyslu s objektivně progresivními tendencemi společensko-politického vývoje“ (s. 158).

Konkrétním hodnocením, odlišujícím individuální a skutečná třídní, tj. objektivní kritéria politické činnosti, dává Obzina práce mnohé podněty k zamyšlení i nad aktuálními problémy a otázkami.

René Rohan

B. A. Grušin: Mnění o mire i mir mnění (Mínění o světě a svět mínění)

Moskva, Politizdat 1967, s. 400.¹

Problematika veřejného mínění a jeho výzkumů, po léta intenzivně rozvíjená v západních zemích, až do nedávna postrádala důkladnější marxistickou analýzu jak teoretických aspektů, tak metodologie výzkumu veřejného mínění. Marxističtí vědci — dosud zejména J. J. Wiatr, A. K. Uledov, R. Račkov — svými pracemi v posledních letech postupně vykrývají prázdna místa. Mezi nimi má největší podíl na studiu marxistického pojetí veřejného mínění B. A. Grušin, a to především svou knihou *Mínění o světě a svět mínění*.

Autor se zabývá problematikou veřejného mínění řadu let. Jeho výzkumná činnost je známa z výzkumného pracoviště při Kom-

¹ Vydání knihy v českém jazyce připravuje nakladatelství Svoboda na rok 1972.